

Косаковська Леся Петрівна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри хореографії Волинського
національного університету імені Лесі
Українки

Особливості українського танцювального фольклору в контексті практичного впровадження

Анотація: У статті проаналізовано питання необхідності подальшого впровадження українського танцювального фольклору у практику спеціалізованих хореографічних закладів. Застосовано історичний підхід для з'ясування стану та перспектив подальшого розвитку означеної проблеми. Для характеристики процесу утривалення танцювального фольклору визначено суперечності, вирішення яких потенційно сприятиме збереженню автентичної хореографічної традиції як феномену культурно-мистецької творчості українського народу.

Ключові слова: танець, танцювальний фольклор, хореографія, Василь Верховинець, Василь Авраменко, традиційна танцювальна культура.

Постановка проблеми: Народна хореографія є важливим елементом етнічної культури народу поряд зі світоглядом, мовою, народним побутом. Отже, питання збереження українського танцювального фольклору заслуговує на особливу увагу. Варто зазначити, що у XXI столітті танець не втрачає популярності. Значущість хореографії зростає в організації дозвілля людей різного віку, а впродовж останніх десятиліть - у вітчизняному шоу-бізнесі. Попри це, у сучасному суспільному житті України все ще спостерігається певна табуованість танцю, однією з причин якої є суперечливе ставлення до тілесності та хореографії в цілому і танцювального фольклору зокрема. Варто відзначити потужний особистісний потенціал етнохореографів кінця XIX - початку XX століття та

особливе значення традиційної танцювальної культури у вихованні і розвитку зростаючого покоління. Це обумовлює необхідність подальшого впровадження у навчальний процес спеціалізованих хореографічних закладів українського танцювального фольклору.

Аналіз досліджень: Науковий інтерес до українських традиційних танців виник наприкінці XIX ст. У своїх працях етнографи А. Терещенко, П. Чубинський, В. Шухевич, В. Гнатюк, С. Титаренко, М. Лисенко поступово вирізняли танець із загального етнографічного середовища, показуючи його конкретні мистецькі гідності. Вагоме місце у вивченні питань функціонування та розвитку традиційної танцювальної культури займають дослідження Р. Герасимчука, А. Гуменюка, К. Василенка. Варто виокремити особливий доробок В. Верховинця (Костіва), який один з перших здійснив систематичний та теоретично-методичний огляд народної хореографії. Дослідження представників української діаспори О. Воропая, В. Авраменка, М. Шатульського, А. Нагачевського розглядають еволюційні особливості українського танцю, висвітлюють практичний аспект впровадження танцювального фольклору. Продовженням дослідницьких пошуків у цій галузі стали наукові праці мистецтвознавців А.І. Гуменюка, К.Ю.Василенка, О.В.Ліманської, В.О.Шкоріненка, фахівців-методистів, викладачів А.П.Тараканової, А.С.Шевчук, А.І. Максименка.

Мета статті: висвітлити особливості українського танцювального фольклору на сучасному етапі; проаналізувати творчу діяльність хореографів В. Верховинця, В. Авраменка; виявити проблеми та завдання, які стоять перед дослідниками танцювального фольклору і хореографами-практиками.

Виклад основного матеріалу:

Зміна мистецьких орієнтирів сьогодення вимагає певних зрушень у методології, корекції усталених критеріїв, на основі яких вибудовувались колишні концепції, у тому числі й такого специфічного культурно-естетичного явища як український танцювальний фольклор. Сьогодні усе

частіше об'єктом полеміки серед науковців і практиків виступає питання про занепад і знищення національного танцю.

Звернення до цієї проблеми актуалізує суперечність між потужністю особистісного потенціалу етнохореографів кінця XIX - початку XX століття та низьким рівнем впровадження їх надбань у сучасну практику народної хореографії з причин недооцінки наукового і мистецько-педагогічного потенціалу.

Першу спробу всебічно розкрити особливості української народної хореографії зробив видатний хореограф, музичний діяч, педагог, основоположник вітчизняної етнохореології Василь Верховинець (1880 - 1938).

У друкованих працях «Українське весілля» (1912), «Теорія українського народного танку» (1919), «Весняночка» (1923) автор робить теоретичні узагальнення власних пошуків у галузі музично-танцювальної культури, ділиться роздумами про особливості ментальності і характеру українського народу, розробляє принципи вітчизняної етнопедагогіки.

Творча подвижницька праця В. Костіва-Верховинця, створення теоретично-методичних засад народної хореографії були не лише вагомим науково-практичним здобутком, але й передумовою реформи танцювальної естетики. «Народний танець, – писав В. Верховинець у 1919 році, – можна бачити у повній красі тільки тоді, коли його водять на селі чи деінде під час весілля або коли народ душею переживає якісь радісні хвилини і виявляє їх в іграх з танцями, на забавах, у весняних та купальських хороводах, на вечорницях, під час проведення різних громадських свят і т.д., тобто безпосередньо в народному побуті. Тоді танцюючі пари передають свої емоції характерними рухами, поворотами, згинаннями і всякими іншими позами, які за своєю красою створюють прекрасне танцювальне мистецтво. [4; 124]».

Велике враження на професійних музикантів, артистів балету, вихователів і вчителів справляли українські танці у виконанні митця. Вони порівнювали хореографа з самим танцем, «що ожив і знайшов своє втілення в майстерних рухах виконавця» [4, с. 29]. Письменниця І. Книш, зі слів В. Авраменка (учня В. Верховинця – Л. К.), наводить спогади про заняття педагога зі студентами, на яких Василь Миколайович «чарував слухачів розповіддю про давнину й красу українських народних танків. Зразу дав показ основних кроків: похід звичайний, в повітрі, просування дрібне й звичайне, вивівши перед очі слухачів граціозність, елегантність, привабливість, динаміку, пристрась – чар українського народного танку. Учні пізнали, що перед ними – не тільки теоретик і хореограф, танечник – але всебічний знавець української народної музики, чудовий інтерпретатор і майстер у відтворюванні народних шедеврів [14; 19]».

Василь Кирилович Авраменко (1895 – 1981) відомий як балетмейстер, педагог та виконавець українського народного танцю, а також як режисер-постановник та менеджер української кіноіндустрії за кордоном. Численні школи українського національного танку, виступи хореографа перед аудиторією були водночас і теорією, і практикою. Під впливом свого вчителя В. Верховинця Авраменко занотовував «сирий танковий матеріал» від учнів своїх шкіл, М. Садовського та інших артистів трупи, аби «мати матеріал для перших спроб систематизування та творення закінчених наших танків: я хотів витворити чогось нового, мистецького, але щоб і не розійтися з народною дійсністю» [1].

Із «танців первинного існування» балетмейстер робив своєрідні поетичні замальовки, картинки народного життя. Вони базувались на окремих, цілком сформованих танечних «па» (колінцях). В. К. Авраменко створює своєрідний театр українського танцю, засади якого склали основу для реалізації в подальшому його концепції «українського народного балету». У своїх хореографічних композиціях В. Авраменко заклав основи

художньо-образного тлумачення етнонаціональних форм, на яких, на відміну від тогочасних професійних та самодіяльних ансамблів танцю в УРСР, не позначався вплив російського балету і російської танцювальної школи.

Хореограф – педагог називав український танок «розумної, бадьорою і моральною розвагою» та закликав учителів вивчати «при школах поруч із руханкою та співом» [1, с. 11] народну хореографію. В.Авраменко створив власну методику викладання і поширення українських танків. Цю важливу культурно – мистецьку і просвітницьку місію виконували його талановиті учні, для яких хореограф проводив спеціальні курси та допомагав організовувати нові школи українського національного танку. «Хочу наукою танцю розбудити в молоді любов до України, бажання спільної думки, української!» [7, с. 61] – декларував митець-патріот у своїх зверненнях до громади.

Патріотичні промови В. Авраменка за кордоном стали легендою. В них митець завжди пов'язував справу національно-культурного об'єднання з практичними завданнями сьогодення, підкреслював вагомість своїх творчих починань, надаючи їм пафосу об'єднуючої сили. Такою, зокрема, була двогодинна промова Авраменка 21 листопада 1926 року у вінніпегському товаристві ім. Т. Шевченка, яку зафіксував І. Боберський. Танець, на думку хореографа, вказує кожному, до якого народу він належить: «Український танок, мережані сорочки, барвисті стяжки, квіти й танечні мелодії є для молоді споминами на все життя. Поширюйте український танок, котрий має творчу силу для розбудження свідомості». У своїй промові В. К. Авраменко визначав мету своєї натхненної багаторічної праці: «Хочу наукою танку розбудити в молоді любов до України, бажання спільної думки, української, адже танець – це пробуджена душа, яка спроможна мислити». Залишається додати, що у своїй книзі «Українські національні танки, музика і стрій» (1929, 1947 pp.) [2] Авраменко, подаючи короткі відомості про український танок, зазвичай, не користувався

науковою термінологією, а оповідав простими дохідливими для будь-якого невтаємниченого учня реченнями у формі запитань та відповідей.

Танцювальний фольклор є джерелом та необхідною складовою хореографічних творів на народній основі, що є визначальною рисою українського балетмейстерського мистецтва. Однак, в цілому сучасний стан справ у цій царині не можна вважати задовільним. Хореографи-постановники ігнорують архівну та музейну інформацію про зразки танцювального фольклору, послуговуючись лише власною творчою фантазією, або ж, у кращому випадку, – випадковими епізодичними даними. У практиці танцювальних колективів домінує комерційна складова, яка зумовлює пріоритетність видовищності та надмірної складності танцювальної техніки. Серед небагатьох балетмейстерів, що справді займалися розвідками у галузі народної хореографії можна назвати добре відомих Ю. Кузьменка (Хмельницький), Н. Уварову (Полтава), З. Сизоненко (Запоріжжя), Я. Чуперчука (Львів), В. Петрика (Івано-Франківськ), К. Василенка (Київ), К. Балог (Ужгород), А. Кривохижу (Кропивницький). Суттєвий вплив на розвиток танцю мають сучасні засоби масової інформації. Однак, народні танцювальні традиції у них висвітлюють поверхово або ж викривлено, а вітчизняне телебачення пропагує танець виключно як розвагу.

Така тенденція досить характерна для останніх десятиліть і є певним відголосом занепаду хореографічного мистецтва, яке опинилося на «узбіччі життя». Автор цього ствердження М. Вантух, який очолює славнозвісний колектив імені П. Вірського, висловив його у матеріалі під рубрикою «Український танець – душа великого народу», де йдеться про необхідність відродження кращих традицій народної хореографії [3; 1].

У системі знань української етнопедагогіки актуальним завданням і апробованим способом збереження та популяризації традиційної танцювальної культури народу було і залишається вивчення фольклорних танців. Справою науковців і педагогів сьогодні є не лише дослідження

означеного феномену, але й запровадження вивчення зразків автентичного танцю у спеціалізованих закладах вищої освіти та коледжах, створення навчальних програм, розробка методичних основ його опанування. Хореографічні навчальні заклади повинні надавати студентській молоді наукові знання, що базуються на національних традиціях української народної творчості з врахуванням сучасних потреб особистості у творчій реалізації. Принагідно зазначимо, що з метою формування у дітей особистісної народотанцювальної культури слід запроваджувати вивчення фольклорних танків у дошкільних та позашкільних закладах. Професор Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, засновник і керівник гурту автентичного фольклорного співу «Древо» Євген Єфремов вважає: «У музичних і загальноосвітніх школах теж можна дуже багато чого дітям розповісти, зацікавити їх. Це ж міфологія – дітям можна так розповісти, так показати захоплено, щоб вони й самі в тому захотіли брати участь. Уроки викладання фольклору треба вивести за стіни школи і робити їх, якщо є можливість, у дворі, в парку, на лісовій галявині»[8].

У цьому ж ключі варто звернути увагу на український народний танець авторів та видавців навчальної літератури. Характерно, що в більшості посібників, зокрема «Українська культура», «Етнографія України», рекомендованих для університетів і педагогічних інститутів, танець (народний або якийсь інший) як напрям розвитку мистецтва зовсім не згадується. До розділу, що вивчає мистецькі жанри, зазвичай включено архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, літературу, музику і театр. Залишаючи народний танець поза увагою, позбавляючи його називатися видом мистецтва, автори підручників, навчальних посібників свідомо відмовляються від висвітлення та аналізу цього важливого чинника української традиційної культури.

Активною роботою у напрямку об'єднання наукових та фольклорно-виконавських кадрів України можна вважати постійно діючий Семінар-

практикум з науково-виконавської реконструкції традиційного гуртового співу, народного танцю та лірницької співогри (автор проєкту - доктор мистецтвознавства, професор Михайло Хай). В рамках заходів, що відбувались на базі Хмельницької дитячої школи мистецтв, Хмельницької ДМШ, нами здійснено науково-реконструктивне відтворення автентичних танцювальних зразків «Троян», «За гайком», ознайомлено учасників семінару та учнів шкіл з основними елементами українських традиційних танців, танцювально-пісенними творами, локальними особливостями танцювальної культури Поділля і Волині.

Сьогодні успішно займаються дослідженням і активною популяризацією традиційного фольклору кївські колективи: гурт автентичного фольклорного співу «Древо» (керівник Євген Єфремов), український фольклорний гурт традиційної музики «Буття» (керівник Оксана Бут), ансамбль українського аутентичного співу «Божичі» та створена на їх платформі «Школа традиційного українського народного танцю» (ШТУНТ) (керівник Ілля Фетисов), харківський дослідницько-виконавський гурт «Муравський шлях» (керівник Галина Лук'янець), луцький фольклорний гурт «Чачка» (керівник Галина Орищук), культурно-мистецька платформа «Рись» (засновники Катерина Капра і Андрій Левченко). Однак, діяльність цих та багатьох та інших фольклорних колективів тісно пов'язана з вокальним та інструментальним виконавством, в той час як вивчення танцювальних елементів і власне танців виконує, зазвичай, супровідні функції.

Висновки: Підсумовуючи вищесказане, можемо наголосити на тому, що у процесі сценізації, а також під впливом новітніх ЗМІ та інших цивілізаційних здобутків відбувається стрімке витіснення народної танцювальної культури, зразки якої передавалися від покоління до покоління шляхом спонтанної усної трансмісії. Використання теоретичних, практичних надбань і досвіду визначних українських хореографів В. Верховинця, В. Авраменка та інших

зацікавлених у фольклорній хореографії фахівців дає унікальну можливість заповнити існуючі прогалини у теорії та практиці танцювального фольклору та відновити повноту і цілісність традиційної танцювальної культури.

Список використаних джерел

1. Авраменко В. К. Привіт Українському Народному Союзові з нагоди 75-ліття / В. К. // Свобода. – 1969. – 15 лют. – С. 3
2. Авраменко В. К. Українські національні танки, музика і стрій. / В. К. Авраменко // – Вінніпег : Б. в., 1947. – 80 с.
3. Вантух М. М. Хочеться виступати для свого народу / М. М. Вантух // Культура і життя. – 2002. – 27 лют. (№ 7). – С. 1–2
4. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. / В. М. Верховинець. – [5 вид.]. – К. : Муз. Україна, 1990. – 150 с.
5. Верховинець Я. Відродження школи народного танцю Василя Верховинця / Я. Верховинець // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 1. – С. 40–46.
6. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. Гуцульські танці. Кн.1. Львів, 2008. 608 с.
7. Гуменюк А. І. Народне хореографічне мистецтво України / А. І. Гуменюк . – К. : АН УРСР, 1963. – 235 с.
8. Етномузиколог Євген Єфремов про втрату та шляхи збереження українських традицій. URL: [https://theclaquers.com > posts](https://theclaquers.com/posts) (дата звернення 14.11.2021)
9. Косаковська Л. П. Особливості пісенно-танцювального фольклору Волинського Полісся / Л. П. Косаковська // Народна творчість українців у просторі та часі: матеріали Міжнар. наук. конф.: наук. зб. – Луцьк, 2018. – С. 294–303.
10. Косаковська Л. П. Хореографія / Л. Косаковська // Енциклопедія історії України: Т. Україна – українці. Кн. 1. / редкол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, Я.В.Верменич та ін.; ред. рада: В.М. Литвин

(голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. – К.: Наук. думка, 2018.
– С. 400 – 407. (стаття).

11.Книш І. Жива душа народу / І. Книш. – Вінніпег: Б. в., 1966. – 78 с.